

Խ. ԱՐՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №1-2 (34-35) 2018 Гуманитарные науки

ԿՐՏՍԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ
ՈՒՂՂՎԱԾ ՄԵԹՈԴՆԵՐԻ ԵՎ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԵՆՈԲՅԱՆ Տ. Վ.

Խ. Արովյանի անվան հայկական պետական մանակավարժական
համալսարան,
0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17
e-mail: yenokyant@gmail.com

Հոդվածում ներկայացված են դպրոցականների հաղորդակցական կարողությունների ձևավորմանն ուղղված ուսումնական մեթոդներ և միջոցներ: Կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցական կարողությունների ձևավորումն արդյունավետ է, եթե կիրառվեն այնպիսի առաջադրանքներ, որոնք հնարավորություն են տալիս աշակերտներին ազատ արտահայտել իրենց միտքը և զգացմունքները:

Բանալի բառեր. կրտսեր դպրոցական, հաղորդակցական կարողություն, մեթոդ, միջոց, հաղորդակցում, մեթոդական համակարգ:

Ներկայացված է խմբագրություն 08.04.2018

Հաղորդակցման գործընթացում խոսքն այն հիմնական միջոցն է, որի օգնությամբ տեղի է ունենում հաղորդակցում: Խոսքի միջոցով մարդիկ փոխանցում են տեղեկություններ, արտահայտում իրենց զգացմունքները, գնահատում իրավիճակները, շփվում, միմյանց միջև կապեր ու հարաբերություններ հաստատում: Այն՝ մտքերի, զգացմունքների միջոցով ոչ միայն հաղորդում է որոշակի տեղեկություն, այլ մարդուն մղում է դեպի այս կամ այն արարքները, նրան համոզում է, հրամայում, խորհուրդ տալիս, կանխում որոշ գործողություններ և այլն: Այսինքն՝ խոսքը մարդկանց հաղորդակցման, ինչպես նաև դրա մասնակիցների սոցիալական կարգավիճակի հաստատման միջոցներից մեկն է [1]:

Խոսքը գործունեություն է, հաղորդակցման գործընթաց, որը կատարվում է լեզվի, այսինքն՝ հաղորդակցման միջոցների որոշակի համակարգի օգնությամբ: Լեզվի միջոցով հաղորդակցումն իրականանում է մտքերի, զգացմունքների արտահայտման շնորհիվ՝ խոսողի կամ գրողի կողմից, և այդ մտքերն ու զգացմունքներն ընկալողի՝ լսողի կամ կարդացողի կողմից:

Կարևորելով խոսքի դերը անձի զարգացման, ձևավորման և կայացման գործընթացում՝ ուսումնական գործընթացում առաջնահերթ տեղ է տրվում հաղորդակցական կարողությունների ձևավորմանը, ինչն իրականացվում է տարաբնույթ մեթոդների և միջոցների կիրառմամբ: Առհասարակ՝ մեթոդ (metodos) բառը հունարենից թարգմանաբար նշանակում է ուղի, ճանապարհ: Մասնագիտական գրականության մեջ գոյություն ունեն մեթոդի բազմաթիվ սահմանումներ, որոնցում այն նկարագրվում է որպես նպատակին հասնելու ուղի, ճանապարհ, աշակերտի և ուսուցչի համատեղ գործունեություն և այլն: Այսինքն՝ մեթոդի միջոցով ուսումնասիրվելիք նյութը հրամցվում է աշակերտներին:

Գոյություն ունեն բազմաթիվ և բազմազան մեթոդներ, որոնք կիրառվում են ուսումնական գործընթացի տարբեր փուլերում: Եվ քանի որ ուսուցումը հիմնված է խոսքի տիրապետման գործընթացի վրա, թե ինչ է կատարվում ուսուցման ժամանակ և ինչ գործողություններ ու խնդիրներ են իրականացնում ուսուցանվողները, ուստի կարևոր է ընտրել տվյալ գործընթացին համապատասխան մեթոդներ և միջոցներ: Ուսումնական ծրագրերը, որոնք կազմված են այդ մեթոդով, իրենցից ներկայացնում են հաղորդակցական կարողությունների ամբողջություն, որտեղ բացակայում են խոսքային հստակ գործառնություններ, թեմաներ, քերականական կառույցներ և խոսքային միավորներ, որոնց պետք է տիրապետի ուսուցանվողը:

Ուսումնական գործընթացն ու ուսուցումն իրենցից ներկայացնում են մի շարք հաղորդակցական խնդիրների լուծման համակարգ, որոնք առաջ է քաշում ուսուցիչը և որոնց լուծման մասնակիցներն իրականացնում են խոսքային և ոչ խոսքային գործողություններ, ներգրավվում են շփման մեջ ուսուցչի կամ դասարանական խմբի հետ՝ փորձելով գտնել հաղորդակցական խնդիրների ճիշտ լուծման ճանապարհներ: Այդ իսկ պատճառով հաղորդակցման գործընթացում հաճախ կիրառվում են ոչ միայն խոսքային, այլև՝ ֆիզիկական գործողություններ, ժեստեր, դիմախաղ և այլն:

Ուսուցման մեթոդներն իրականացնում են բազմակի գործընթացներ: Դրանցից գլխավորն են՝ ուսուցողականը, դրդապատճառայինը, զարգացնողը, դաստիարակողը, կազմակերպչականը: Այս մեթոդների օգնությամբ ուսուցիչը ոչ միայն սովորեցնում, այլ նաև որոշում է դրդապատճառի հարցերը, կատարում է դաստիարակչական գործունեություն, ազդում ուսումնադաստիարակչական գործընթացի վրա: Գոյություն ունեն բազմաթիվ ուսուցման մեթոդներ, որոնք տարբեր նպատակներ են հետապնդում: Ուսուցիչն ազատ է մեթոդների ընտրության հարցում, սակայն անհրաժեշտ է ճիշտ ընտրել տվյալ դասին համապատասխան ուսուցման մեթոդը, քանի որ ուսուցման գործընթացի արդյունավետությունը մեծապես պայմանավորված է մեթոդի ճիշտ ընտրությունից և կիրառությունից: Մեթոդի ընտրությունը, որպես կանոն, պետք է բխի ուսուցանող նյութի նպատակից, աշակերտների տարիքային առանձնահատկություններից, որոնցով էլ պայմանավորված՝ ուսուցման մեթոդները դասակարգվում են:

Մասնագիտական գրականության մեջ տարբեր հեղինակներ անդրադարձել են ուսուցման մեթոդների դասակարգմանը՝ յուրաքանչյուրը ներկայացնելով մեթոդների դասակարգման իր տարբերակը:

Գերմանացի դիտակտ Լ. Կլինգերգն [4] առանձնացրել է մեթոդները՝ զուգակցելով համագործակցային ուսուցմանը.

- ա) մենախոսության մեթոդ՝ պատմում, ցուցադրում,
- բ) համագործակցային ձևեր՝ անհատական, խմբային, դիմային, կոլեկտիվ,
- գ) երկխոսության մեթոդ՝ զրույցներ:

Լեհ գիտնական Կ. Սոսնիցկին նշում է, որ գոյություն ունի ուսուցման 2 մեթոդ, դրանք են՝ արհեստականն ու բնականը, որոնց համապատասխանում է ուսուցման 2 եղանակ՝ մատուցվող և փնտրվող [4]:

Ուսուցման գործընթացում մեթոդների կիրառումը միշտ չէ, որ հստակ դասակարգումով է կիրառվում: Քանի որ կան մի շարք գործոններ, որոնցով էլ պայմանավորված խախտվում է դասակարգումը: Այդ գործոններն են՝ դասարանում աշակերտների քանակը, մանկավարժական պայմանները, տարիքային առանձնահատկությունները, դասի նպատակները, ուսուցչի վարպետությունը: Սակայն կան մեթոդներ, որոնց տարատեսակները գրեթե բոլոր դասակարգումներում

կան, օրինակ՝ բանավոր ներկայացման մեթոդը: Վերջինս՝ իր տարատեսակներով, առավել շատ կիրառվում է տարրական դասարաններում: Բանավոր ներկայացման մեթոդի տարատեսակներն են՝ պատմումը, զրույցը, բանավեճը, բացատրությունը:

Նշված մեթոդները կիրառելի են ուսուցման գործընթացի բոլոր փուլերում՝ նպաստելով հաղորդակցական կարողությունների ձևավորմանը և զարգացմանը:

Այն մեթոդների կիրառումը, որոնք նպաստում են կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման գործընթացին, պայմանավորված է որոշակի ծրագրված աշխատանքով՝ ուսուցչի հսկողությամբ, որը կազմված է հետևյալ փուլերից.

1-ին փուլ՝ տարրական հաղորդակցական հմտությունների յուրացում. աշակերտներին ներառել դասարանական շփման գործընթացում, պատասխանել հարցերին՝ տալով սպառիչ պատասխան, ըստ թեմայի հարցադրումներ կատարել, մեկնաբանել հարցերն ու պատասխանները, հաղորդագրություններ գրել, պատմել տրամաբանորեն և հերթականությամբ:

2-րդ փուլ՝ աշակերտի կողմից՝ խոսքի սահուն և հստակ արտաբերում. կարողանալ հստակ արտահայտել սեփական կարծիքը, խոսքում կիրառել օրինակներ խոսակցության թեմայի վերաբերյալ՝ կարողանալ սեփական միտքն արտահայտել պատկերավոր, հստակ հակիրճ, կարողանալ հռետորական հարցեր կազմել և հնչեցնել, կարողանալ շփման մեջ մտնել դիմացինի հետ, կարողանալ կարգավորել սեփական խոսքի բարձրությունն ու արագությունը:

3-րդ փուլ՝ կարողանալ երկխոսություն անցկացնել, կարողանալ վարել զրույց, կարողանալ կառուցողական երկխոսություն կազմակերպել, կարողանալ կազմակերպել քննարկում և դեկլավարել այն, կարողանալ մասնակցել կոնֆերանսների, խաղերի և մրցույթների:

Հաղորդակցումն առաջին հերթին խոսքն է, որտեղ միավորվում են միմյանց փոխկապակցված գործառույթներ՝ արտահայտիչ, բողոքարկող և պատկերավոր, ուստի և այս գործառույթների իրականացումն էլ սերտորեն կապված է նրա հետ, թե որքան ազատ է երեխան տիրապետում խոսքին: Այդ խոսքային հմտությունների զարգացումը տեղի է ունենում.

- առարկայի բովանդակության ուսուցման միջոցով,
- կիրառական հետազոտական հմտությունների զարգացման միջոցով,
- սոցիալ-հաղորդակցական հմտությունների զարգացման միջոցով [5]:

Մեր հետազոտական աշխատանքների ընթացքում իրականացրած ուսումնասիրությունների արդյունքում եկանք այն համոզման, որ նպատակահարմար է մայրենիի դասերին հաղորդակցական կարողությունների զարգացման նպատակով կիրառել տարաբնույթ խաղային մեթոդներ՝ ստեղծագործական, խոսքային, ուսումնական, դերային, համակարգչային: Գործունեության այս տեսակները խթանում են կրտսեր դպրոցականների ակտիվությունը և հետաքրքրությունը: Նրանք հատկապես հաճույքով են կատարում այն առաջադրանքները, որոնք մատուցվում են տեղեկատվական տեխնոլոգիաներով: Արդյունավետ են նաև գրաֆիկական և հնչյունային իմիտացիայի մեթոդները, պրոբլեմային իրավիճակների ստեղծումը:

Ս.Ա. Կոստինեվիչը [3] ևս նշում է, որ դասերի ժամանակ հուզական- բարենպաստ իրավիճակ ստեղծելու համար անհրաժեշտ է կիրառել խաղային միջոցներ և այնպիսի վարժություններ, որոնք ուղղված են ստեղծագործական երևակայության և հաղորդակցական կարողությունների զարգացմանը, որոնցից են. առաջին դեմքից պատմելը, հաճոյախոսությունը՝ հեքիաթասացի կամ հեքիաթի հերոսի հասցեին

դրական արտահայտվելը, ըստ բանալի բառերի պատմելը, հեքիաթի ավարտի փոփոխությունը:

Կիսում ենք Ս.Ա. Կոստինեվիչի կարծիքը, քանի որ մեր կողմից մշակված մեթոդական համակարգը, որն ուղղված է կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցական կարողությունների ձևավորմանը, ներառված են այնպիսի առաջադրանքներ, որոնք ուղղված են վերոնշյալ կարողությունների զարգացմանը: Մեթոդական համակարգի փորձարկման արդյունքում մենք արձագրեցինք, որ կրտսեր դպրոցականները հաճույքով են կատարում ստեղծագործական բնույթի առաջադրանքները, քանի որ դրանց կատարումը հստակ պատասխաններ չի պահանջում և յուրաքանչյուր աշակերտ անկաշկանդ արտահայտում է իր կարծիքը, մտածածը:

Ուսուցման գործընթացի հիմնական մեթոդներից է զրույցը: Դրա միջոցով ուսուցիչը ներկայացնում է ուսումնասիրվելիք նյութը, հաղորդակցվում է աշակերտների հետ, զարգացնում է նրանց գիտելիքները և այլն:

Ուսուցման գործընթացում հաճախ կիրառվում են խոսքային վարժություններ, որոնք նպաստում են սեփական խոսքային վարքագծի ծրագրավորմանը: Դրանք սովորեցնում են ձևավորել հիմնական միտքը, վերլուծել բովանդակությունը՝ հիմնվելով խոսքային փորձի և հնարավոր կապերի վրա, միևնույն միտքն արտահայտել տարբեր միջոցներով, համապատասխանեցնել միտքը, ժեստերն ու դիմախաղն ըստ հաղորդակցման բովանդակության, հստակ արտահայտել հուզական տեղեկատվությունը, գնահատել հաղորդակցի միտքն ու պատշաճ արձագանքել նրա խոսքերին:

Պետք է նշել, որ խոսքային առաջադրանքների մեթոդը զարգացման շրջանում է և որպես կայացած մեթոդ չի ավարտվել [5]:

Վերջին ժամանակներում լայն տարածում են ստացել թրեյնինգների կիրառումը, որը երնթադրում է, որ յուրաքանչյուր մասնակից պետք է լսի դիմացինի պատմությունը (իրադարձություն, ֆիլմ, դեպք)՝ հետևելով կանոնների՝ լինի ուշադիր, չընդհատի խոսակցին, ձգտի հասկանալ պատմության իմաստը, խոսակցին հետևի դիմախաղով, ժեստերով, դատողություններով:

Հաղորդակցման կարողությունների զարգացման համար կիրառվում են թրեյնինգի հետևյալ տեսակները. երկու կամ երեք մասնակից դերերով, արտահայտիչ կարդում են նյութը (մեղադրել, համոզել, ներողություն խնդրել), ուշադիր հետևելով ուսուցչի ժեստերին և դիմախաղին՝ որոշել համապատասխանում է արդյոք այն ընթերցվող տեքստին, խոսքով արտահայտել տրված հուզական վիճակը՝ կիրառելով դիմախաղ և ժեստեր (հրճվանք, դժգոհություն, զայրույթ, ուրախություն և այլն), որոշել, թե որտեղ է կետադրական նշանը, գույգերով քննարկել ֆիլմից հատված և այլն:

Այսպիսով, ուսուցման գործընթացում կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման արդյունավետությունը պայմանավորված է այդ կարողությունների զարգացմանն ուղղված մեթոդների և միջոցների լիարժեք կիրառությամբ: Կարևոր չէ թե մեկ դասի ընթացքում քանի մեթոդ է կիրառվում, կարևորն այն է, թե ինչպես է կիրառվում, քանի որ դասի արդյունավետությունը պայմանավորված է մեթոդի ճիշտ և տեղին կիրառումից:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Կրթության հոգեբանության դասախոսությունների ժողովածու: Ուսումնական ձեռնարկ բուհերի ուսանողների համար/ Կազմ.՝ Վ.Ս. Կարապետյան, Ս.Ռ. Գևորգյան, Ա.Ս. Բերբերյան, Ռ.Հ. Պետրոսյան, Հ.Վ. Խաչատրյան.-Եր.: Լիմուշ, 2017, էջ 312
2. Болотнова Н.С. Лексическая структура художественного текста в ассоциативном аспекте. Томск, 2004, с. 86
3. Костиневич С.А. Интерактивные методы работы на уроках литературного чтения в начальной школе. – М., 2006. 22 с.
4. Подласый И.П., Педагогика начальной школы, М.: Владос, 2008, с. 183
5. Рыбникова М.А. Очерки по методике литературного чтения. Пособие для учителя. – 4-е изд. М.: Педагогика, 2005. с.425-432

РЕЗЮМЕ

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДОВ И СРЕДСТВ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ *ЕНОКЯН Т.В.*

В статье представлены учебные методы и средства, которые способствуют формированию коммуникативных способностей школьников. Показано, что навыки общения могут формироваться посредством целенаправленной работы, путей разделения фаз формирования коммуникативных способностей, подчеркнув их важность в процессе обучения. Формирование коммуникативных навыков младших школьников эффективно, если в процессе обучения применяются задачи, которые дают возможность школьнику свободно выразить свои мысли и эмоции.

SUMMARY

CAPACITY AND METHODS OF FORMATION YOUNG SCHOOLCHILDREN COMMUNICATION APPLICATION OF FUNDS *YENOKYAN T. V.*

The teaching methods and means that contribute to the formation of schoolchildren's communicative abilities have been presented in the article. The formation of junior schoolchildren's communicative abilities is effective, if the tasks, which provide pupils to express their minds and emotions, will be used.